
رهنما
آستان قدس رضوی
۸۰
سبک‌های ارتباطی والدین با فرزندان
محمدرضا احمدی

بسم الله الرحمن الرحیم

رهنما ۸۰ (سبک های ارتباطی والدین با فرزندان)

نویسنده:

محمد رضا احمدی

ناشر چاپی:

انتشارات آستان قدس رضوی - به نشر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵

رهنما ۸۰ (سبک های ارتباطی والدین با فرزندان) ----- ۷

مشخصات کتاب ----- ۷

اشاره ----- ۸

سبک های ارتباطی والدین با فرزندان ----- ۱۱

درآمد ----- ۱۳

۱. انواع روابط والد و فرزند ----- ۱۷

اشاره ----- ۱۷

سبک نخست: محدودیت مطلق ----- ۱۸

اشاره ----- ۱۸

پیامدهای ناگوار محدودیت مطلق ----- ۱۹

نوع دوم: آزادی مطلق ----- ۲۳

اشاره ----- ۲۳

آثار نامطلوب آزادی مطلق ----- ۲۴

نوع سوم: آزادی مشروط ----- ۲۸

۲. ارکان ضروری در روابط والدین با فرزندان ----- ۳۵

اشاره ----- ۳۵

۲.۱. کنترل ----- ۳۶

۲.۲. توقع رشدیافتگی ----- ۳۸

۲.۳. وضوح ارتباط بین کودک و والدین ----- ۳۹

۲.۴. فرزندنوازی ----- ۳۹

۳. مفهوم فرزند سالاری ----- ۴۵

اشاره ----- ۴۵

۳.۱. از منظر روان شناسی ----- ۴۶

۳.۲. از منظر دین ۴۸
چگونگی تعامل والدین با فرزندان در سه دورهٔ تربیت ۵۹
نتیجه گیری ۶۴
برای مطالعهٔ بیشتر ۶۵
درباره مرکز ۶۷

رهنما۸۰ (سبک های ارتباطی والدین با فرزندان)

مشخصات کتاب

سرشناسه : احمدی، محمدرضا، ۱۳۴۲ -

عنوان و نام پدیدآور : سبک های ارتباطی والدین با فرزندان/نویسنده محمدرضا احمدی؛ [به سفارش] آستان قدس رضوی، معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی.

مشخصات نشر : مشهد: انتشارات قدس رضوی، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری : ۶۰ ص.؛ ۱۷×۱۱س م.

فروست : رهنما.

شابک : ۰-۲۶-۶۵۴۳-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

یادداشت : کتابنامه.

موضوع : والدین و کودک

موضوع : رفتار والدین

شناسه افزوده : آستان قدس رضوی. معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی

شناسه افزوده : موسسه انتشاراتی قدس رضوی

رده بندی کنگره : HQ۷۵۵/۸۵/الف۳۳س۲ ۱۳۹۱

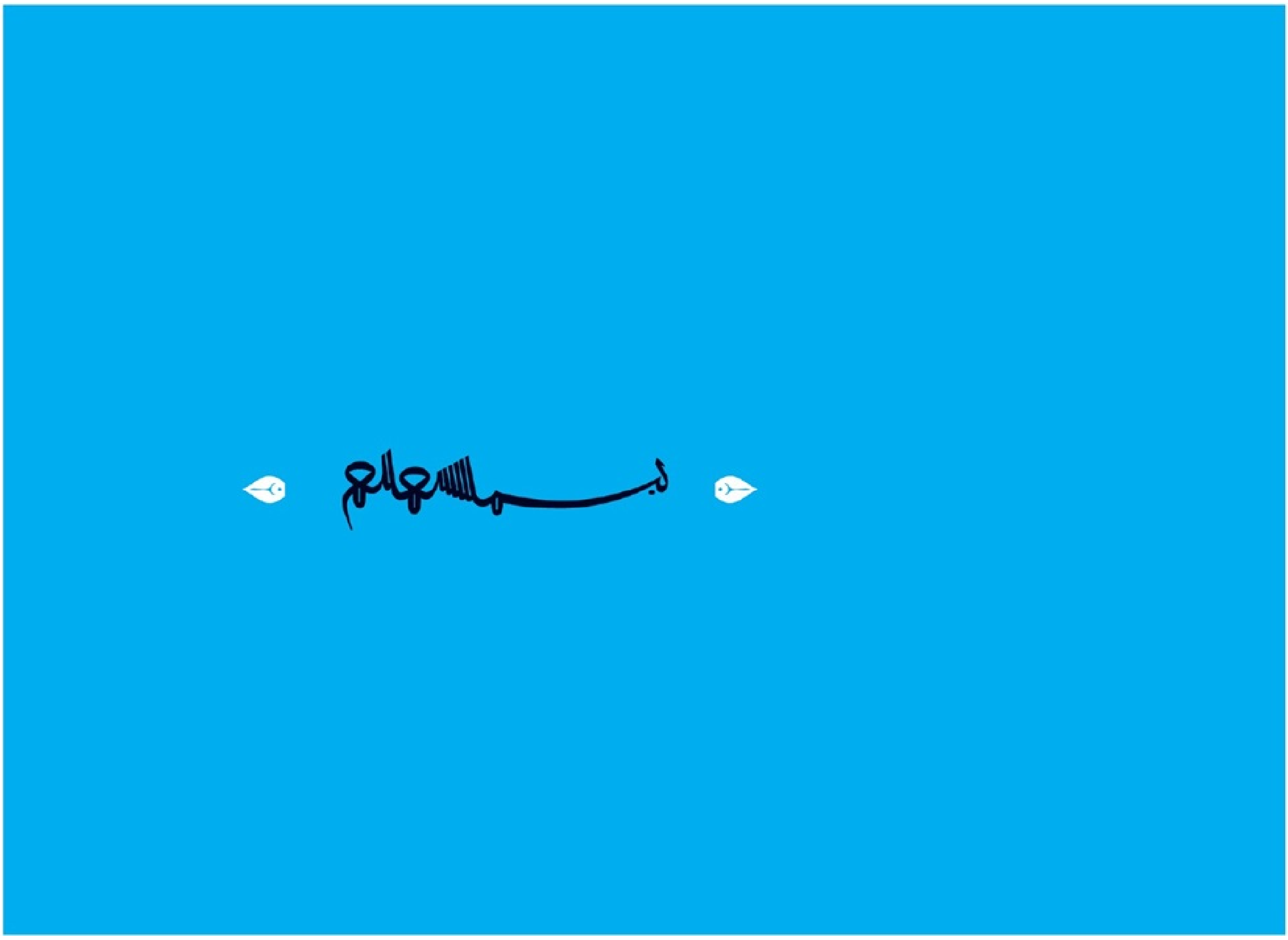
رده بندی دیویی : ۶۴۹/۶۴

شماره کتابشناسی ملی : ۲۷۸۶۶۵۱

ص:۱

اشاره

تصویر

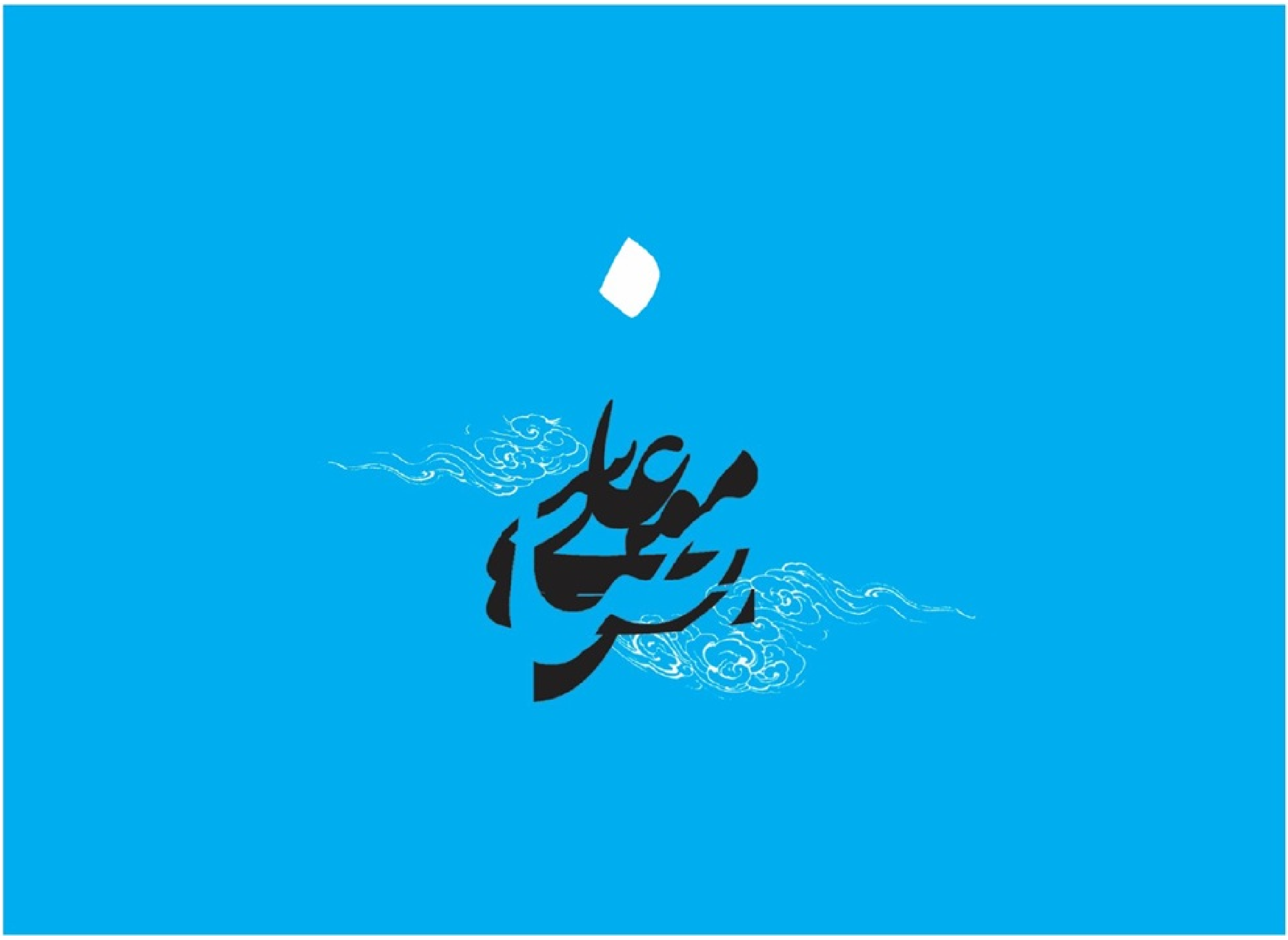

ص:۲

تصویر

ص:۳

تصویر

ص:۴۰

سبک های ارتباطی والدین با فرزندان

اگر یکی از پرسش های زیر را دغدغهٔ خود می دانید، خواندن این نوشتهٔ استدلالی و خوش خوان را به شما توصیه می کنیم:

- فارغ از رفتارهای جزئیِ روزمره، ساختار زیربنایی روابط خود با فرزندم را چگونه تعریف کنم؟
- محدودیت مطلق و آزادی مطلق چه پیامدهای ناگواری بر رفتار تربیتی پدر و مادر می گذارد؟
- چرا بهترین سبک برقراری رابطه با فرزندان، آزادی مشروط است؟
- در روابط والدین و فرزند، چه ارکان ضروری را باید درنظر گرفت؟
- فرزندسالاریِ روبه رشد امروز را از منظر دین و علم روان شناسی چگونه تدبیر کنیم؟
- اسلام سه دورهٔ تربیتی تعریف می کند. آن ها چیستند و از پس پرسش های آن سه دوره چگونه باید برآمد؟

ص:۵

تصویر

ص:۶

درآمد

خانواده و چگونگی روابط میان اعضای آن و شیوهٔ ارتباط والـدین با فرزندان، در شـکل گیری شخصـیت و رشد اجتماعی و عاطفی و عقلانی فرزنـدان اهمیت بسـیاری دارد. روان شـناسان معتقدنـد محیط خانه هم اولین و هم بادوام ترین عامل اثرگـذار در رشـد شخصـیت افراد خانواده است.(۱) گاهی والـدین آگاهانه درصددنـد مطالبی به فرزنـدان خود بیاموزند؛ ولی در بسـیاری از موقعیت ها، کودکان از رفتار والدین نکات ریزودرشتی

۱- . علی شریعتمداری، روانشناسی تربیتی، چ۱۱، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۷، ص۱۹۳.

فرامی گیرنـد که خود آنان متوجه نیسـتند. آنان، از راه خانواده و محیط کوچک خانه، با دنیای خارج آشـنا می شونـد، طرز معاشـرت و روابط اجتماعی با دیگران را می آموزند و راه ورسم زندگی، اخلاق و فلسفهٔ اجتماعی و آداب ورسوم آن را فرا می گیرند.

هرکـدام از مکاتب روان شناسـی الگو و روشـی خاص در فرزنـدپروری معرفی می کنند: برخی درصدد ایجاد عادات «خوب» و خاموش کردن عـادات «بـد» هسـتند و می گوینـد: «برای تربیت کودک، شـیوهٔ معقولی وجود دارد. بـا بچه طوری رفتار کنیـد که گویی بزرگ سالی کم سـن وسال است. با نهایت دقت، به او لباس بپوشانیـد و حمامش کنیـد، با او به شـیوهٔ عینی و با اسـتواری ملاطفت آمیزی رفتار کنید، هرگز او را در آغوش نگیرید و روی زانوی خود ننشانید. اگر ناچار شدید، فقط در موقع شب خوش گفتن، یک بار پیشانی او را ببوسید و صبح

هنگام کافی است با او دست بدهید. اگر او موفقیت چشمگیری در کاری دشوار از خود نشان داد، دستی به سروگوش او بکشید، همین. با این روش، به زودی درخواهید یافت که چه آسان می شود با بچه رفتاری کاملاً جدی و درعین حال ملاطفت آمیز در پیش گرفت.»

عده ای دیگر بر امنیت عاطفی کودک و پرهیز از زیان های ناشی از کنترل شدیدِ تکانه های طبیعی تأکید کرده و به والدین این گونه توصیه می کنند: «از حس طبیعی خود پیروی کنید. از برنامه های انعطاف پذیری بهره جویید که هم با نیازهای خود شما و هم با نیازهای کودکتان سازگاری دارد.»

اما درحال حاضر والدین احساس می کنند «سهل گیری» روش مناسبی برای فرزندپروری و ارتباط صحیح والد و فرزند نیست؛ لذا نیازمند شیوهٔ

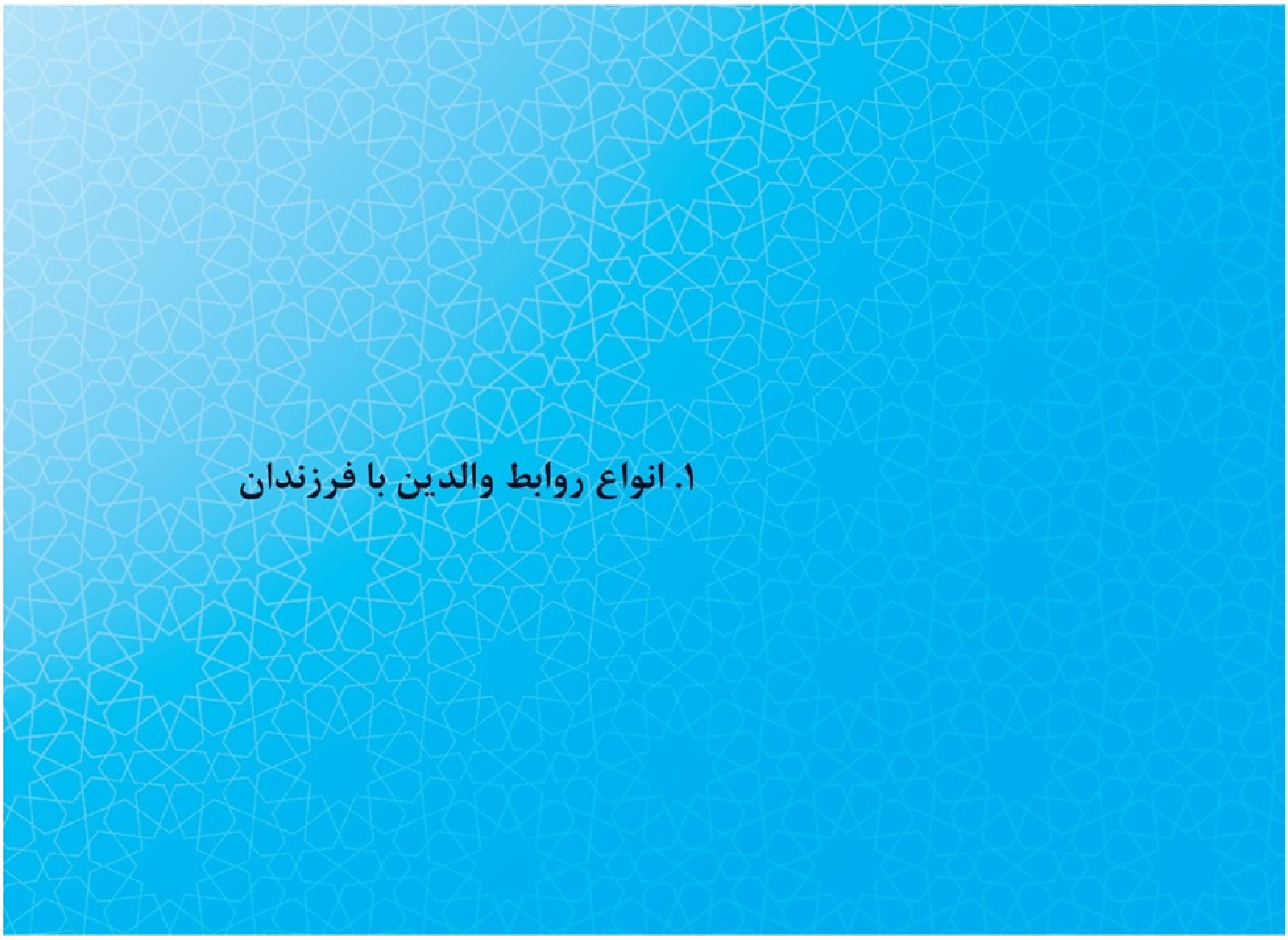
جدیـدی هستیم که حـد فاصل دو روش فوق باشـد؛ یعنی روش «کنترل، در حـد اعتـدال» که هم از افراط گرایی روش اول به دور باشـد و هم دچار تفریط روش دوم نشود.

ص:۱۰

۱. انواع روابط والد و فرزند

اشاره

تصویر

ص:۱۱

رابطهٔ اعضـای خانواده ممکن است به سه صورت آشـکار شود: ۱. محـدودیت مطلق؛ ۲. آزادی مطلق و دخـالت نکردن افراد خـانواده در کار یکدیگر؛ ۳. آزادی مشروط.

سبک نخست: محدودیت مطلق

اشاره

در چنین خـانواده هـایی، معمولاً ـ یک نفر بر تمام اَعمال و رفتار دیگران حاکم است: این فرد در بیشتر مواقع پـدر است: پـدرسالاری. در برخی خـانواده هـا مادر حاکم مطلق است: مادر سالاری. گاهی نیز برادر یا خواهر بزرگ تر در برخورد با دیگر اعضای خانواده با چنین روشـی رفتار می کنـد. در این خـانواده فقط یک نفر تصـمیم می گیرد، هـدف تعیین می کنـد، راه نشان می دهـد، وظیفـهٔ افراد را مشـخص می کنـد و امور زنـدگی را ترتیب می دهـد. همه نیز بایـد به دلخواه و میل او رفتار کننـد، او فقط حق اظهار نظر دارد و دسـتورش بایـد بی چون و چرا ازطرف دیگران به اجرا درآید و در کوچک ترین عملی که دیگران انجام

ص:۱۲

می دهنـد، دخالت کنـد. ارزش کار دیگران را وی تعیین می کند. آنچه او خوب بداند، خوب است و آنچه به نظر او بد جلوه کند، بد ارزیابی می شود. او در کارهای خصوصـی اعضای خانواده دخالت می کنـد و کار، تحصـیل، وقت گردش، استراحت و خواب افراد را معیّن می سازد. او می توانـد از دیگران انتقاد کند؛ ولی آنچه خود انجام می دهد، بدون نقد و ارزیابی باید به تأیید دیگران برسد. اوست که مصالح خانواده و اعضای آن را تشخیص می دهد و دیگران باید نظرش را دراین باره

بپذیرند.

پیامدهای ناگوار محدودیت مطلق

در این گونه خانواده ها، شاهد پیامدها و عوارض نامطلوب و ناگواری هستیم که به برخی از آن ها اشاره می کنیم:

۱. ترس و وحشت دائمی در لایه های درونی اعضای خانواده جاری است. آنان احساس

می کنند هیچ شخصیتی ندارند و به عنوان عضوی شایستهٔ احترام با آنان رفتار نمی شود. درنتیجه، در چنین خانواده ای، فرزندان احساس امنیت نمی کنند و وضع روحی و حتی ظاهری آن ها همیشه متزلزل است.(۱)

۲. اعضای خانواده هدف اجرای کارها را نمی دانند و جرئت نمی کنند دلیل آن را بپرسند. درظاهر، فضای زندگی از نظم و انضباط خوبی برخوردار است؛ اما این انضباط، تحمیلی است و منجر به رنج بیشتر و گاهی افسردگی می شود.

۳. فرزندان چنین خانواده هایی به ظاهر در حالت تسلیم و اطاعت از پدر یا مادر خویش اند؛ ولی درواقع، دچار هیجان و اضطراب هستند. چنین افرادی به طور خودکار می آموزند که همین روش را دربرابر دیگران به کار بَرَند و حالت خصومت و دشمنی به خود بگیرند؛

۱- . علی شریعتمداری، همان، ص۲۱۲.

درنتیجه، به بچه های هم سن یا کوچک تر از خود آزار می رسانند.(۱)

۴. ازآنجاکه این افراد در محیط خانواده، افکار و عقایـد خاصـی را بدون چون و چرا از پدر یا مادر خویش پذیرفته اند، افرادی متعصب بار می آیند که تحمل اندیشه های مخالف را نخواهند داشت.

۵. فرزنـدان رشـدیافته در چنین فضای مسـمومی، قـدرت ایجاد ارتباط مثبت با دیگران را ندارند. به عبارت دیگر درزمینهٔ عاطفی و اجتماعی به میزان کافی رشد نکرده اند.(۲)

۶. بدبینی این افراد به بزرگ سالان یکی دیگر از پیامدهای ناخواستهٔ روش تربیتی از نوع محدودیت مطلق است.

۷. بیشترِ افرادی که در این فضا رشـد می کننـد، ضـعیف النفس انـد، از پـذیرش مسـئولیت خودداری می کننـد، در مراحل مختلف زنـدگی از ضعف و بی لیاقتی رنج می برند و در تحصیل

ص:۱۵

۱- . علی اکبر شعاری نژاد، روانشناسی رشد، چ۹، تهران: اطلاعات، ۱۳۷۲ص۴۷۵.

۲- . محمود منصور، احساس کِهتری، چ۲، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۱، ص۲۱۰.

خویش نیز موفق نیستند.

۸. محدودیت مطلق در خانه و روش پدرسالاری یا مادرسالاری باعث شکسته شدن و ازبین رفتن روحیهٔ خلاقیت و مانع بروز و ظهور استعدادهاست و به اعضای خانواده اجازهٔ فعالیت های نو و شکوفایی استعدادهایشان را نمی دهد.(۱)

۹. حکمفرمایی یک جانبه گاه سبب ایجاد یا افزایش احساس کِهتری (خودکم بینی) در مخاطب می شود و درنتیجه، هجوم افکار منفی دربارهٔ خود و نارضایتی از خویشتن و دیگر اختلالات عاطفی را در پی خواهد آورد.

۱۰. پدر سالاری یا مادر سالاری روحیهٔ مشاوره و همکاری و تعاون با دیگران را سرکوب می سازد.

ص:۱۶

۱- . علی قائمی، حدود آزادی در تربیت، تهران: انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۹، ص ۸۰.

نوع دوم: آزادی مطلق

اشاره

در چنین خانواده هایی، به فرزنـدان اجازه می دهنـد به خواسـته های خود، آن گونه که می خواهنـد، دست یابنـد و آرزوهای خود را برآورده کنند. به عبارت دیگر افراد، آزادی مطلق دارند و هرچه تمایل داشته باشند، می توانند انجام دهند. شعار طرفداران چنین دیدگاهی این است: «بگذار هرچه خواستند، بکنند». کسی یا چیزی نباید مانع آن ها شود و در کارشان دخالت کند؛ بلکه باید آزاد باشند و به هر کاری که می خواهند، دست بزنند و هر عملی را بتوانند، مرتکب شوند و کسی با آن ها کاری نداشته باشد. بسیاری از روان تحلیلگران بر این باورند که سلب آزادی، موجب عقدهٔ روانی در فرد و اختلال در زندگی آیندهٔ او خواهد شد. هرخواسته ای، حکایت از نیازی در درون فرد می کند و ضروری است در اسرع وقت، آن نیاز تأمین و ارضا شود؛ زیرا درصورت سرکوب و ایجاد محدودیت، فرد دچار افسردگی می شود. درواقع، همین تمایلات و خواسته های فرزندان، بهترین راهنمای آنان برای رسیدن

ص:۱۷

به سلامت جسمی و روانی و سعادت آن هاست تا با آزادی کامل و مطلق، برای کسب نشاط و شادابی روانی حال و آیندهٔ خویش تلاش و فعالیت کنند. در خانواده های فرزند سالار، فرزندان «فعال ما یشاء» هستند و خواسته ها و تمایلات آنان محور اصلی و خط دهندهٔ فعالیت اعضای خانواده، حتی والدین آن هاست. این روش فرزندپروری نتایج و پیامدهایی در پی دارد که به علت شیوع آن، ضروری است با دقت و تأمل بیشتر بررسی شود.

آثار نامطلوب آزادی مطلق

۱. فرزندانِ خانواده های دارای آزادی مطلق، معمولاً سست عنصر و بی اراده یا حداقل کم اراده اند.(۱)

۲. پرورش یافتگان چنین خانواده هایی به سبب عادت کردن به آزادی بی قید و گاه

ص:۱۸

۱- . علی اکبر مظاهری، هشدارهای تربیتی، چ۶، تهران: هجرت، ۱۳۷۸، ص۱۰۳.

بی بندوباری، نمی توانند خود را کنترل کنند و درنتیجه به ورشکستگی تربیتی و اخلاقی دچار می شوند.(1)

۳. لجام گسیختگی و بی بندوباریِ حاکم در چنین خانه هایی زمینه های بزهکاری را در عرصهٔ حیات اجتماعی کودکان فراهم می کند.

۴. در بیشتر مواقع، تمایلات فرزند با خواسته های سایر اعضای خانواده برخورد می کند و سبب نزاع و درگیری بین آنان می شود.

۵. ازآنجاکه در خانواده های فرزندسالار، خواسته های فرزندان باید تأمین شود، روحیهٔ اطاعت از قانون و احترام به مقررات اجتماعی و رعایت آداب اخلاقی به حداقل ممکن تنزل

ص:۱۹

۱- . علی قائمی، همان، ص۸۱.

تصویر

ص:۲۰

می یابد و به عبارت دیگر فرزندان این خانواده ها به هنجارهای اجتماعی و فرهنگی و اصول و ارزش های اخلاقی توجه چندانی ندارند.(۱)

۶. ازآنجاکه والدین این نوع خانواده ها، همیشه درصدد تأمین تمام خواسته های فرزندان اند، فرزندانشان تلاش و سختی کار والدین را احساس نمی کنند و ازاین رو تن به تلاش نمی دهند و خود را در انجام دادن کارهای شخصی ناتوان می دانند.(۲)

۷. نداشتن جرئت برای انجام دادن کارهای مهم و اساسی، باعث سرکوب استعداد و توانایی های بالقوه و نهفته در درون فرزندان شده و بخش چشمگیری از توانمندی های آنان شکوفا نخواهد شد.

۸. به دنبال دو پیامد اخیر، یعنی احساس ناتوانی در مقابله با مشکلات و جرئت نیافتن برای رویارویی با آن ها در طول زندگی، به تدریج احساس کِهتری بر آن ها چیره می شود. از

۱- . علی شریعتمداری، همان، ص۲۰۱.

۲- . علی اکبر شعاری نژاد، همان، ص۴۸۲.

این سرچشمه، بسیاری مشکلات دیگر رخ می نماید.

نوع سوم: آزادی مشروط

در خانواده هایی که نه محدودیت مطلق سایه افکنده و نه دچار معضل آزادی مطلق است، آزادی مشروط معیار و ملاک نوع رابطهٔ والد و فرزند است و همهٔ اعضای خانواده به تناسب موقعیت و امکانات خود حق دخالت در ادارهٔ امور خانه و اظهارنظر دربارهٔ مسائل مختلف دارند. این فضای ارتباطی بین افراد، عاقلانه ترین و انسانی ترین روش زندگی و فرزندپروری است که در آن، هر حقی همراه با تکلیف و مسئولیت است.

در چنین خانواده هایی، کوچک ترها و بزرگ سالان در مسائل مربوط به خود صلاحیت اظهارنظر دارند و در حد توان و آگاهی خویش، وظایف سپرده شده را انجام می دهند. فرزندان چنین خانواده هایی بدون سخت گیری و کنترل بیش ازحد یا آزادی و رهایی در انجام دادن

کارها، از حدی از تعادل و آزادی نسبی و انضباط هدایت شده برخوردارند، ازنظر عاطفی نیز در سطحی متعادل و بدون افراط و تفریط به سر می برند، به موقع از محبت والدین بهره می جویند و شخصیت آنان را در خانه محترم می شمرند.

جایگاه فرزندان در جمع خانواده مشخص و محفوظ است و با نظارت و راهنمایی مدیر خانه، از قوانین و مقررات اجتماعی و خانوادگی اطاعت می کنند. فرزندان در این فضای عاطفی و به واسطهٔ آزادی مشروط، درمی یابند که چرا باید از دست زدن به کاری خودداری کنند یا در مواقع معیّنی، وظایف خاصی انجام دهند. این وضعیت برخلاف شیوه ای است که در پی حاکمیت محدودیت مطلق، از فرزندان انتظارات خاصی می رود و نیز به خلاف موقعیتی است که فرزندان در محیطی کاملاً آزاد و رها پرورش می یابند و به تمام خواسته ها و تمایلات آن ها جامهٔ عمل پوشانده می شود و فرزند خانواده، حاکم مطلق خانه است.

ص:۲۳

فرزندان خانواده هایی با آزادی مشروط، نظم گرا و منضبط اند و تسلیم ارزش های اجتماعی و فرهنگی و اخلاقی. گردانندگان چنین خانواده هایی، فرصت کافی برای اظهارنظر به بچه ها می دهند تا مشکلات خود را با والدین خویش در میان گذارند. در چنین فضایی، فرزندان می توانند آزادانه دیدگاه و عقیدهٔ خود را بیان کنند و هنرها و مهارت های بالقوهٔ خویش را بروز دهند و درنتیجه، از امنیت روانی کافی برخوردار شوند. در چنین خانواده هایی، تبعیت از قوانین و مقررات اجتماعی و اخلاقی و احترام به دیگران و رعایت هنجارهای اجتماعی و خانوادگی از سرِ ترس از والدین یا ترس از تنبیه و سرزنش آن ها نیست؛ بلکه فرزندان در جوّ عاطفی مناسب و متعادلی، با اعطای آزادی نسبی و در سایهٔ راهنمایی والدین، به تدریج با اصول اخلاقی آشنا می شوند و شخصاً اَعمال و رفتار خود را کنترل کرده و از رفتارهای ناشایست خودداری می کنند.

ص۲۴

در خانواده هایی ازاین دست، وقتی فرزندان بتوانند با دیگر اعضای خانوادهٔ خود در فضای عاطفی متعادل و بدون هرگونه افراط و تفریطی زندگی کنند و از آزادی مشروط برخوردار باشند، در مدرسه و محل تحصیل دانش و مهارت و دیگر مکان های غیرآموزشی نیز خواهند توانست با معلم و مسئولان مدرسه و همکلاسی ها و دیگر افراد، ارتباط عاطفی و اجتماعی صحیحی برقرار کنند، آمادهٔ همکاری و همفکری با دوستان و همسالان خود باشند، به آن ها احترام بگذارند و اختلاف عقاید دیگران را به راحتی پذیرا شوند و به هیچ وجه به فکر تجاوز و آسیب به حریم دیگران نیفتند.

در سایهٔ آزادی مشروط و مقیّد است که توانمندی ها و استعدادهای کودکان هدر نمی رود و در خطی مشخص هدایت می شود و والدین می توانند نیروهای بالقوهٔ موجود در

فرزندان خود را به سویی خاص جهت دهند.(۱) براساس بررسی های روان شناسان اجتماعی، افرادی که در دوران کودکی از آزادی مشروط و معتدلی برخوردار بودند، در بزرگ سالی دشمن ظلم ها و مخالف نارواییی ها بوده و به اصلاحات بزرگ اجتماعی توفیق یافته اند. همچنین، جنبه های اِشراق و آفرینندگی در آنان نیرومند بوده است و از دنیای پیرامون و عمر خود لذت بیشتری برده اند.(۲)

امروزه، اکثر صاحب نظران روان شناسی معتقدند بهترین جوّ عاطفی بین اعضای خانواده، فضایی است که نه به محدودیت مطلق ازطرف پدر و مادر محصور شود و نه فرزندان از آزادی بی قید و بیش ازحد برخوردار باشند؛ بلکه با انضباط هدایت شده و آزادی مشروط، تمام اعضای خانواده بتوانند

۱- . علی قائمی، همان، ص۷۴.

۲- . اتوکلاین برگ، روانشناسی اجتماعی، ترجمهٔ علی محمد کاردان، چ۹، تهران: اندیشه، ۱۳۶۸، ص۳۳۶.

در رشـد و تعالی یکـدیگر و ایجاد آرامش و آسایش در خانواده تلاش کننـد و مؤثر واقع شونـد. باید به یاد سپرد که وظیفهٔ مهم خانواده تأمین آرامش و امنیت اعضای آن و تعلیم و تربیت فرزنـدان است. همان طورکه تعلیم و تربیت مسـتبدانه و رابطـهٔ دیکتاتوری میان والـدین و فرزندان آرامش خانواده را برهم می زند، آزادی بیش ازحد و فرزندسالاری نیز باعث بسیاری از نابسامانی ها و ناهماهنگی ها در رشد اخلاقی و روانی و شخصـیتی اعضـای خـانواده است. محبت بی حسـاب برای کودکـان مخرب است و آن هـا را خودخـواه می کنـد؛ به طوری که توقع توجه و محبت مداوم از دیگران در آنان زنده می شود.(۱) خانواده مأمنی است که فرزندان باید در آنجا کردارهای مثبت را در خود پرورش دهند و

۱- . شکوه نوابی نژاد، سه گفتار دربارهٔ راهنمایی و تربیت فرزندان، چ۶، تهران: انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۵، ص۲۵.

از خودپرستی به نوع پرستی رسند.(۱) در چنین فضایی فرزندان هرگز نخواهند توانست به این مهم دست یابند؛ زیرا آزادی مطلق و فرزندسالاری مانع رسیدن به این هدف است.

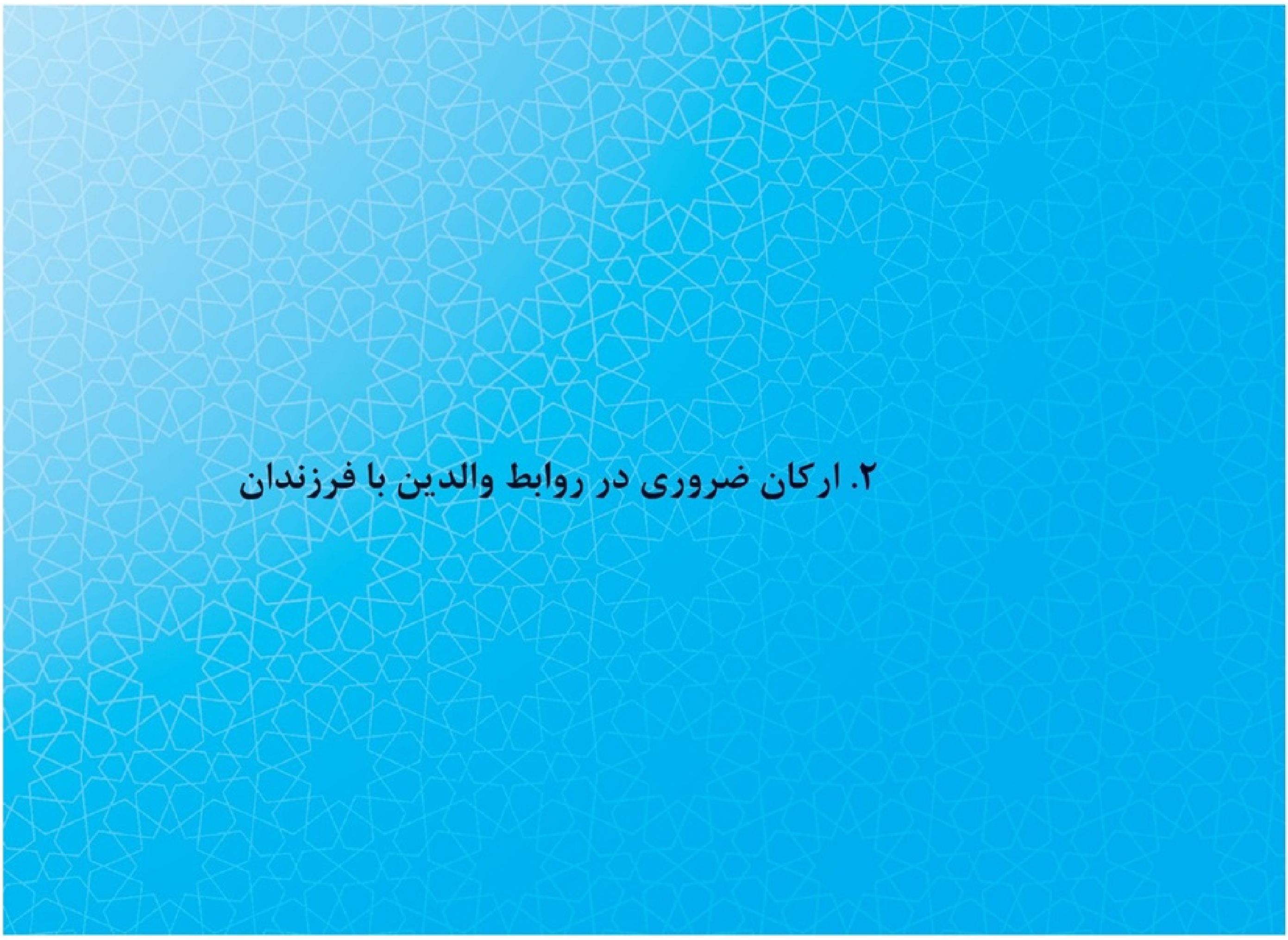
ص:۲۸

۱- . هوشیار رزم آرا، فرهنگ روانشناسی، تهران: علمی، ۱۳۷۰ص۱۴۲.

۲. ارکان ضروری در روابط والدین با فرزندان

اشاره

تصویر

ص:۲۹

براساس شواهد علمی و تجربی و با بررسی شیوه های فرزندپروری، نتایج چشمگیری به دست آمده است. پژوهشگران در این بررسی توجه خود را بر چهار بُعد از ابعاد رابطهٔ والد و فرزند متمرکز کرده اند که عبارت اند از:

۲.۱. کنترل

پرسش این است که والدین تا چه اندازه سعی دارند در فعالیت های کودکان دخالت کنند و تا چه حد می کوشند وابستگی یا پرخاشگری کودکان خود را مطابق با معیارهای خویش تغییر دهند.

حضرت رضا که به سبب ستم فرمانروایان، ناگزیر دور از وطن و خانواده به سر می بردند، به شکل های گوناگون همچون نامه از دور بر وضعیت فرزندشان حضرت جواد نظارت می کردند و راهنمایی های لازم را به وی ارائه می دادند. ابن ابی نصر می گوید: امام رضا

در نامه ای به حضرت جواد چنین نوشته بود: «ای اباجعفر، به من اطلاع دادند که خدّام، هنگام خروج شما از خانه، شما را از درِ کوچک بیرون می برنـد و این به خـاطر بخل آن هاست تا از شـما به کسـی خیری نرسـد. [فرزنـدم] به حقی که بر گردن تو دارم، از تو می خواهم که ورود و خروجت فقط از درِ بزرگ باشد. هنگامی که خواستی از خانه خارج شوی، همراه خود طلا و نقره داشـته باش و به هر که از تو چیزی خواسته، عطـا کن. اگر عموهـایت از تو طلب کمک کردنـد، کمتر از ۵۰دینـار عطـا نکن و بیشتر از آن به اختیـار توست. اگر از عمه هایت کسـی از تو کمـک خواست، کمتر از ۲۵دینـار مـده و بیشتر از آن به اختیار توست. [فرزنـدم،] این سـفارش من به خاطر رشـد و رفعت مقام توست. پس به دیگران انفاق کن و از خدای صاحب عرش، ترس فقر وتنگدستی نداشته باش.(۱)

ص:۳۱

۱- . کلینی، الکافی، ج۴، ص۴۴.

۲.۲. توقع رشدیافتگی

منظور ما میزان فشارهایی است که به کودک وارد می آید تا عملکرد او با میزان توانایی وی همسان باشد.

از نکات بسیار زیبای سیرهٔ تربیتی امام رضا این است که به خوبی برای فرزندشان حضرت جواد آینده نگری فرمودند و چون می دانستند وی در نوجوانی مسئولیت بزرگ رهبری جامعه اسلامی را به عهده می گیرد، با واگذاردن مسئولیّت ها به فرزند خود قدرت مدیریت و رهبری را در او تقویت و زمینهٔ استقلال و خوداتکایی وی را فراهم کردند. هنگامی که در مدینه بودند، عملاً ادارهٔ امور خویش را به حضرت جواد واگذار کردند. ایشان نیز با اینکه نوجوانی بیش نبودند، به خوبی از عهدهٔ این امر برآمدند. حنان بن سدیر می گوید: «حضرت جواد با اینکه کودک و نوجوان بود، پیوسته ادارهٔ امور حضرت رضا را در مدینه به عهده داشتند و به خادمان حضرت امرونهی می کرد و هیچ یک از خدمتگزاران با وی

مخالفت نمی کرد.»[(۱)] این سخن بدان معناست که حضرت جواد به خوبی مدیریت می کردند و آن ها با ایشان مخالفت نمی کردند.

۲.۳. وضوح ارتباط بین کودک و والدین

وضوح مطلوب بستگی دارد به میزان توانایی والدین در توضیح دلایل خود، به هنگام اطاعت طلبیدن از کودک و میزان توجه آن ها به عقاید و احساسات کودک.

۲.۴. فرزندنوازی

میزان محبت و عطوفتی که والدین به فرزندان ابراز می کنند و میزان لذت بردن از

۱- . عطاردی، مسند الامام الرضا، ج ۱، ص۲۱۴.

پیشرفت آن ها، در این عنوان می گنجد.

امـام رضـا برای حضـرت جواد احترام بسـیار قائـل بودنـد و از این شـیوهٔ مؤثر، در تربیت فرزنـد بسـیار بهره می بردنـد؛ تاجـایی که رفتار امام با فرزنـدشان امـام جواد آن قـدر محبت آمیز و توأم بـا احترام بود که ایشـان را به نـام صـدا نمی زدنـد؛ بلکه بیشتر بـا کُنیه که نزد عرب علامـت بزرگـداشت و احترام است، خطابشان می کردنـد. محمد بن ابی عباد می گوید: «حضـرت رضا همواره از فرزند بزرگوارش، محمد، با کنیه نام می برد و می فرمود: ابوجعفر به من چنین نوشت و من به ابوجعفر چنین نوشـتم. با آنکه امام جواد در مدینه به سر می برد و کودکی بیش نبود، حضرت رضا وی را بسیار احترام می کرد و نامه هایی که از حضرت جواد به وی می رسید، با کمال بلاغت و نیکویی پاسخ می داد... .»(1)

۱- . مجلسی، بحارالأنوار، ج ۵۰، ص ۱۹.

نتایـج این پژوهش بیان می دارد والدینی که فرزندانشان رشدیافته اند، بالاترین نمرات را در هر چهار بُعد یادشده کسب کرده اند. این والدین، مهربان و پرحرارت انـد و ارتباط خوبی با فرزنـدانشان برقرار می کننـد و درعین حال برای عقاید آن ها احترام قائل اند و دربارهٔ آن رفتارها، به طور کلی پیگیرانه و خالی از ابهام عمل می کنند.

والـدین کودکان گروه دوم تا حـدود زیادی اهل کنترل بودنـد؛ ولی رفتاری چنـدان گرم و بامحبت با فرزنـدانشان نداشـتند. والدین رشدنایافته ترین کودکـان، یعنی گروه سوم، به فرزنـدانشان محبت نشان می دادنـد؛ اما چنـدان مقیـد به کنترل آن ها یا برقراری ارتباط با آن ها نبودنـد و انتظارات چنـدانی از آنان نداشـتند. این قبیل والـدین معمولاً فاقد کارایی و سازمان دهی در امور خانهٔ خود هسـتند و در تعیین ضوابط، تشویق، تنبیه و ارائهٔ پاداش، سهل انگاری نشان می دهند.

پژوهشگران در مطالعات بعدی نشان می دهند والدینی که در انتظارات خود از رفتار فرزندانشان، استواری و همسانیِ درخور توجهی نشان می دهند و درعین حال مهربان و

ص:۳۵

گرم هستند و به عقاید فرزندانشان احترام می گذارند، فرزندانی کارآمد و متکی به خود بار می آورند. والدینی که رفتار فرزندانشان را زیاده ازحد کنترل می کنند و بیشتر به تأمین نیازهای خود می اندیشند، کودکانی می پرورانند که اگرچه تا حدود زیادی خویشتن دارند، در برخوردهای خود با موقعیت ها یا افراد جدید، از احساس امنیت و اطمینان به نفس کافی برخوردار نیستند. والدینِ سهل گیری که نه رفتار مسئولانهٔ کودکانشان را تشویق می کنند و نه رفتار ناپختهٔ آنان را منع می کنند، کودکانی می پرورند که از لحاظ خویشتن داری و اتکابه خود، در پایین ترین سطح قرار دارند.(۱)

بنابراین، مطابق نتایج این پژوهش ها در رابطهٔ والدفرزندی و فرزندپروری، نباید دچار افراط و تفریط شد و لازم است از هرگونه سخت گیری های شدید یا سهل انگاری های بیش ازاندازه پرهیز کرد

ص:۳۶

۱- . اتکینسون و همکاران، زمینهٔ روانشناسی، ترجمهٔ براهینی و همکاران، چ۷، ج۱، تهران: رشد، ۱۳۷۲، ص۱۵۶.

. والدین موظف اند ضمن ایجاد ارتباط گرم و صمیمی با فرزندان خود، رفتارشان را کنترل کنند. این همان روشی است که در فضای آزادیِ مشروط تأمین می شود؛ زیرا والدین درعین حال که باید در حفظ استقلال و رعایت حرمت و شخصیت فرزندان خود تلاش کنند، در مواقعی نیز ضروری است در کار آن ها مداخله کنند و از خطراتی که فرزندشان را تهدید می کند، مراقبت و محافظت کنند یا در مواقعی که لازم است فرزندشان از محیط مجاور خود شناخت پیدا کند، به وی کمک کرده و موجبات رشد و افزایش تجاربش را فراهم کنند و او را آزاد و رها به حال خویش وانگذارند.

ص:۳۷

تصویر

ص:۳۸

۳. مفهوم فرزند سالاری

اشاره

تصویر

۳.۱. از منظر روان شناسی

در کتب روان شناسی و تربیتی به طور مستقیم از واژۀ «فرزند سالاری» سخنی به میان نیامده است؛ اما نظیر واژۀ پدرسالاری، این واژه نیز بر نوع رابطۀ اعضای یک خانواده با یکدیگر و چگونگی رسیدگی و حل وفصل مشکلات مختلف خانواده اشاره می کند؛ لذا از منظر تربیتی، فرزندسالاری نوعی شیوۀ فرزندپروری و رابطۀ فرزندوالد است. در این شیوه، فرزند خانواده برای دستیابی به اهداف و خواسته های خویش، بر سایر اعضا حتی پدر و مادر خویش از تسلط کافی برخوردار است و با توجه به آزادی مطلقی که بر فضای چنین خانواده ای حکمفرماست، او می تواند به راحتی با بهره گرفتن از امکانات و بسترهای فرهنگی، اقتصادی، اخلاقی، اجتماعی و...، بر دیگران حکمرانی کند و چیزی یا کسی نمی تواند مانع وی شود. وی نظریات و دیدگاه های خویش را بر اعضای خانواده، حتی والدین خود، تحمیل می کند و به اجرا درمی آورد.

ص:۴۰

بنابراین می توان در شیوهٔ فرزندسالاری ویژگی های زیر را مشاهده کرد:

۱. والدین سعی می کنند به تمام خواسته ها و اهداف فرزند خویش، بدون چون و چرا، جامهٔ عمل بپوشانند؛

۲. فرزند برای به اجرادرآوردن آرزوها و رسیدن به آن ها، از آزادی عمل کافی و فراوانی برخوردار است؛

۳. والدین در امر تربیت فرزند، یا دچار ضعفِ شناختی هستند یا در به کارگیری راهکارهای عملی لازم در این زمینه، از تدبیر و قدرت کافی برخوردار نیستند؛

۴. فرزند با استفاده از اهرم های شناختی و عاطفی و رفتاری توانسته است بر تسلط روانی خویش بر اعضای خانواده، حتی والدین خود، بیفزاید و نظرهای خود را بر آن ها تحمیل کند و به اجرا درآورَد؛

۵. در ادارهٔ خانه و خانواده و تصمیم گیری های مربوط به آن، بیش از حد و فراتر از آنچه

شایسته و بایسته است، به دیدگاه های فرزند توجه می کنند؛

۶. هنگام تعارض بین دیـدگاه های مختلف اعضای خانواده، حتی بین والـدین و فرزنـد، دیـدگاه های فرزند را چه حق باشد و چه باطل، مقدم می گیرند و به اجرا می گذارند.

۲.۳. از منظر دین

آموزه هـای اسـلامی و متون دینی نیز مـا را به رعایت حـدّ میانه و آزادی مشـروط در روابط بین اعضای خانواده و ازجمله رابطـهٔ والـد و فرزند توصـیه می کند؛ زیرا در فرهنگ اسـلام، آنچه در اختیار انسان است، ازجمله فرزندان، امانت الهی اند و خانواده مسئول حفظ سلامت و رشد و سعادت آن هاست. همان طورکه امام سجاد در رسالهٔ حقوق خود می فرماید: فانّک مسئول

عمـا ولّیته (تو مسئول آنچه در اختیـارت قرار داده انـد، هستی.)(۱) بنـابراین، همان طورکه فرزنـدان وظایف و مسئولیت های بسیاری دربرابر والـدین خود دارنـد و قرآن نیز چنـدین بـار به اطاعت از والـدین و نیکی به آنان دسـتور داده است، پـدران و مادران نیز در برابر تعلیم و تربیت فرزنـدان خود و رشـد و کمال آن ها، مسئول و مکلف اند و به آن ها اجازه داده نمی شود که فرزندان خود را در آزادی مطلق و بی عنان رها کننـد و آن چنان سـهل گیر و اهل تساهل و تسامح شونـد که فرزنـدان بتواننـد به هر کاری که مایل انـد دست زنند و بدون هرگونه مراقبت و نظارتی، به هرکجا که می خواهند، سرکشی کنند و به هر اقدامی که دلشان بخواهد، مبادرت ورزند.

این نکته را می توان از این آیهٔ شریف قرآن به خوبی دریافت؛ آنجا که می فرماید: ...قوا أنفسکم و اهلیکم ناراً... (ای کسانی که ایمان آورده اید، خود و خانوادهٔ خویش را از آتشی که هیزم

ص:۴۳

۱- . ابن شعبه حرانی، تحف العقول، تهران: اسلامیه، چ۳، رساله الحقوق، ۱۴۰۰ق، ص۲۶۹.

آن انسان ها و سـنگ ها هستند، نگهدارید.) (۱) «نگهداری خویشـتن» به معنای ترک معاصـی و تسلیم نشدن در برابر شهوات سرکش است و «نگهـداری خـانواده» به معنای تعلیم و تربیت و امربه معروف و نهی ازمنکر و فراهم ساختن محیطی پاك و خالی از هرگونه آلودگی در فضای خانه و خانواده است. این برنامه ای است که بایـد در تمام مراحل زندگی و از لحظهٔ نخستین سـنگ بنای خانواده، یعنی ازدواج و مقدمات آن، و سپس در زمان تولد فرزند و در دیگر مراحل تربیت، با برنامه ریزی صحیح و با نهایت دقت تعقیب کرد.(۲)

در سـیرهٔ ائمهٔاطهار نیز توصیه به رعایت مسائلی همچون انتخاب همسر شایسته، لزوم رعایت آداب ازدواج، توجه به مواقع و شرایط انعقاد نطفه، مراقبت های ایام بارداری و... حکایت از تدریجی بودن تربیت و این نکته دارد که باید والدین از سال ها قبل از تولد، زمینهٔ

۱- . تحریم، ۶.

۲- . ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، چ۱۲، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ج۲۴، ۱۳۷۴، ص۲۹۴.

تربیت صحیح فرزند را فراهم کنند و بعد از تولد نیز به تدریج با صبر و حوصله بدان همت گمارند. نمونه ای از توصیه های امام رضا در این زمینه ها از این قرار است:

۱. انتخاب همسر صالح و شایسته: صفوان بن یحیی از امام رضا نقل کرده است که فرمودند: «هیچ سودی برای مرد بهتر از همسر صالحی نیست که هنگام دیدن وی، شوهر خوشحال شود و در غیاب شوهر، نگهدار خود و اموالش باشد.»(۱) البته نباید غفلت کرد: همچنان که زن باید صالح باشد، مرد نیز باید شایسته باشد. حسین بن بشار واسطی می گوید: «خدمت امام رضا نامه نوشتم که یکی از بستگانم از دخترم خواستگاری کرده است، ولی مرد بداخلاقی است. [آیا صلاح هست که دخترم را به ازدواج او درآورم؟] حضرت فرمودند که اگر بداخلاق است، دخترت را به ازدواج او درنیاور.»(۲)

۱- . الکافی، ج ۵، ص۳۲۷.

۲- . حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص۸۱.

۲. رعایت آداب ازدواج: مهم ترین هدف ازدواج تربیت فرزندان صالح است؛ بنابراین شایسته است زوجین ضمن رعایت سایر آداب نکاح، از خداونـد متعال فرزند سالم و صالح طلب کنند. در کتاب شـریف فقه الرضا که به حضـرت رضا منسوب است، دربارهٔ اولین برخورد زن و مرد، خطاب به شوهر چنین آمـده است: هنگامی که زن به خانـهٔ تو وارد شد، پیشانی اش را بگیر؛ او را به طرف قبله بنشان و بگو: «خداوندا، او را به امانت گرفته ام و با میثاق تو بر خود حلال کرده ام. پروردگارا، از او فرزند بابرکت و سالم روزی ام کن و شیطان را در نطفه ام شریک مساز و سهمی برای او قرار مده».(۱)

۳. مراقبت هـای ایـام بـارداری: توجه به وضـعیت روانی همسـر، گسترانـدن بسـتر آرامش در منزل و خـارج آن و نیز تغـذیه منـاسب و سـالم از ضرورت های دورهٔ بارداری است. در این

۱- . وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص۱۱۳، ح۲۵۱۷۲.

زمینه، استفاده از برخی میوه ها و خوراکی ها می تواند در شخصیت و صفات کودک مؤثر باشد و حضرات معصومان بهره گیری از برخی از این خوردنی ها را در ایام بارداری توصیه کرده انـد. البته این نوع خوراکی ها علت تامهٔ پدیدآمدن این صـفات نیست و عوامل دیگری نیز در این زمینه مؤثر است. محمـد بن سـنان از امام رضا نقل کرده است که آن حضـرت فرمودند: «به زن های حامله کندر بخورانید؛ زیرا آن که در شکمش هست، اگر پسر باشد، دانا و شجاع و قلب او پاک شود و اگر دختر باشد، صورت و سیرتش خوب می شود و... .»(۱)

۴. اولین گام بعـد از تولـد کودک: امام رضا فرمودنـد: «هنگام تولـد فرزنـد، در گوش راست او اذان و در گوش چپش اقامه بگویید.»(۲) نکته مهم اینکه تعبیر قرآن به کلمهٔ «قُوا»، یعنی «نگهدارید»، اشاره به این است که اگر آن ها را به حال خود رها کنید، خواه ناخواه به سوی آتش

۱- . مکارم الأخلاق، ص۱۹۴.

۲- . بحارالأنوار، ج۴۳، ص۲۳۸.

دوزخ پیش می رونـد. این شـما هستیـد که بایـد آنـان را از سـقوط و انحراف از خـط مسـتقیم الهی حفـظ کنیـد. موظف و مکلف به نظارت و مراقبت از فرزندان و اهل خانوادهٔ خود هستید و نباید به بهانهٔ تأمین و توجه به نیازهای مختلف، آن ها را رها کنید.

دسـتور امربه معروف و نهی ازمنکر دسـتوری عام است که همـهٔ مسـلمانان درقبال یکـدیگر دارند؛ ولی از آیهٔ فوق و روایاتی که دربارهٔ حقوق فرزندان و مانند آن در منابع اسـلامی وارد شده، به خوبی می فهمیم که انسان در مقابل همسـر و فرزندان خویش مسـئولیت سـنگین تری دارد: موظف است تاآنجـاکه می توانـد در تعلیم و تربیت آن ها بکوشـد و آن ها را از گناه بازدارد و به نیکی ها دعوت کنـد و تنها به تغذیـهٔ جسـم آنان قناعت نکند و در مواقعی که ضـرورت دارد، دخالت کند. نظارت و مراقبت عملی و همیشـگی داشته باشد و اجازه ندهد که فرزند، آنچه به صـلاح او نیست، به اجرا درآورَد و با روش های صـحیح تربیتی، زمینه های رشـد و کمال و هدایت فرزندان خود را فراهم کرده و از آزادی مطلق و بی بندوباری فرزندان جلوگیری کند.

ص:۴۸

آیـهٔ شـریف قرآن خاطرنشـان می کنـد: نه تنها آتش های قیامت، بلکه آتش های دنیا نیز از درون وجود انسان ها سرچشـمه می گیرد. بنابراین هرکس موظف است خود و خـانوادهٔ خود را از این آتش ها حفظ کنـد و هرکس مسـئول حفظ خود و خانوادهٔ خود از هرگونه انحرافی است. در حـدیثی می خوانیم: هنگـامی که آیـهٔ فوق نازل شـد یکی از یاران پیامبر اکرم پرسـید: «چگونه خانوادهٔ خود را از آتش دوزخ حفظ کنیم؟» پیامبراکرم فرمودنـد: (آن ها را امربه معروف و نهی ازمنکر می کنی. اگـر از تـو پذیـرفتند، آن ها را از آتش دوزخ حفظ کـرده ای و اگر نپذیرفتند، وظیفهٔ خود را انجام داده ای.)(۱)

اگر فرزنـدان در دست والـدین امانت الهی هسـتند، باید پدران و مادران در حفظ و نگهداری آن ها کمال دقت را به خرج دهند، در مراقبت و نظارت بر اَعمالشان از هیچ کوشش و تلاشی

ص:۴۹

۱- . عبد علی بن جمعه العروسی الحویزی، تفسیر نورالثقلین،۱۳۸۳ ق، ج۵، چ ۲، انتشارات المطبعه العلمیه، ص۳۷۲.

دریغ نورزنـد، آن هـا را به نیکی دعوت کننـد، مـانع هرگونه لغزش و انحرافی از جـانب آن هـا شونـد و آنـان را مطلق العنـان به حال خود رها نکنند.

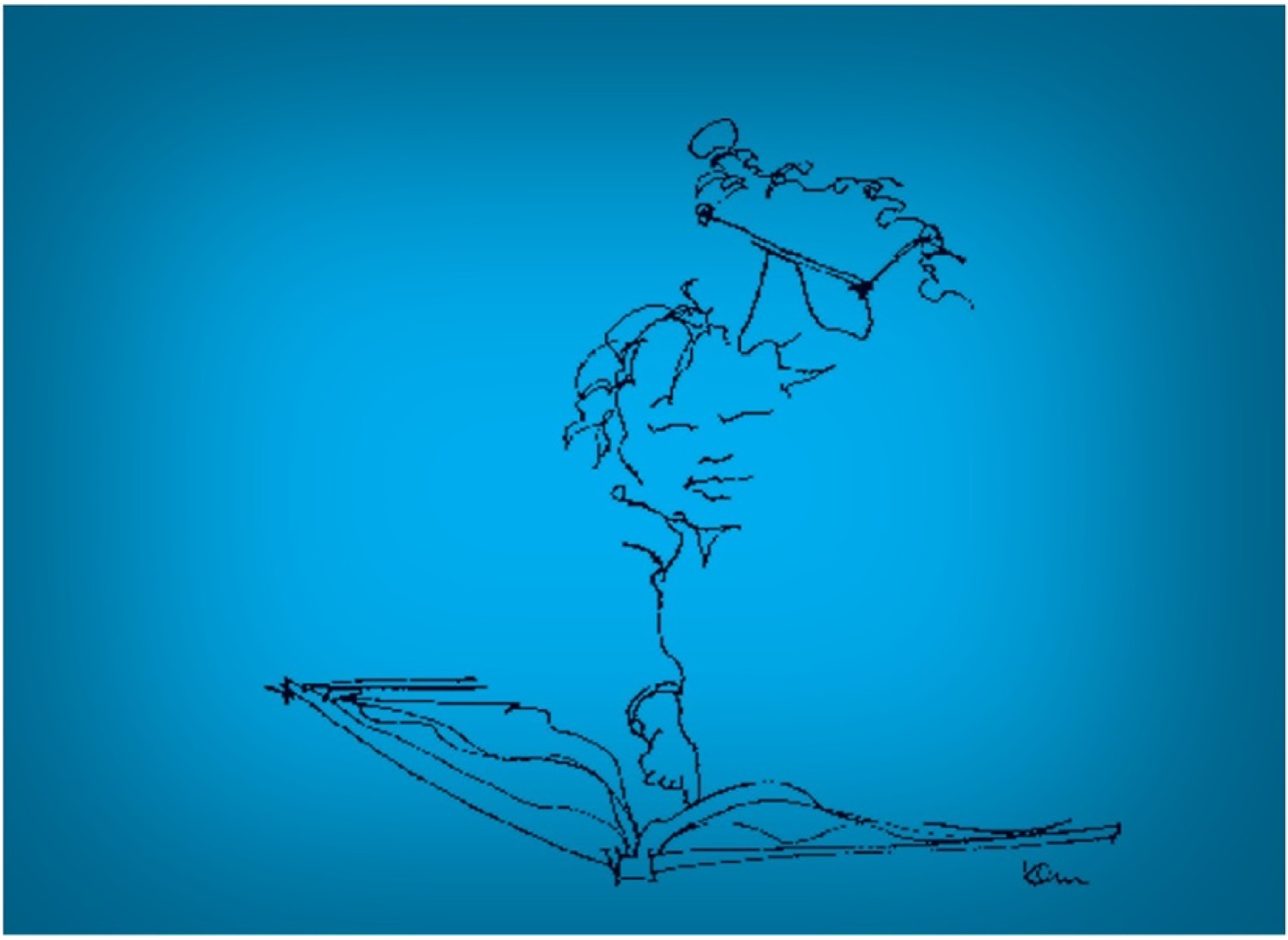
در حدیث جامع و جالب دیگری از رسول اکرم نیز آمده است: (بدانید همهٔ شـما نگهبانید و همه در برابر کسانی مسئولید که مأمور نگهبانی از آن هـا هستیـد. امیر و رئیس حکومت اسـلامی نگهبـان مردم است و در برابر آن ها، مسـئول. مرد، نگهبان خانوادهٔ خویش است و در مقابل آن ها، مسـئول. زن نیز نگهبان خانوادهٔ شوهر و فرزنـدان و در برابر آن ها مسـئول است. بدانیـد همـهٔ شـما نگهبانید و همهٔ شـما در برابر کسانی که مأمور نگهبانی آن ها هستید، مسئولید.)(۱) نگهبان موظف به پاسـداری از چیزی است که به او سپرده شـده است. چنانچه او بخواهد آن امانت را رها کند و مانع ضررهای احتمالی نشود، او را متخلف تلقی

۱- . ابوالحسن ورّام بن ابی فراس، مجموعه ورّام، ۱۳۷۶ق، دارالکتب الاسلامیه، ج۱، ص۶.

خواهند کرد و باید تاوان و جریمهٔ آن را بپردازد.

ممکن است کودکانی بخواهند در خانه، نقش حاکم و فرمانده را ایفا کنند و زمام امور را در اختیار بگیرند و والدین آن ها نیز به این امور بی اعتنا باشند و گمان کنند تخلفی که او انجام می دهد ناچیز است؛ پس می توانند دست او را درعمل باز گذارند. غافل از اینکه کودک موجودی سیری ناپذیر است و چنان نیست که اگر در امری آزاد گذارده شد، به همان مقدار قناعت کند؛ بلکه هر قدمی که والدین به عقب بردارند، او جلوتر می آید و فرجام چنین آزادیِ بی حدی آن خواهد بود که سلطهٔ کودک همه را تحت قبضهٔ خود قرار می دهد و حیات همگان را دچار آسیب خواهد کرد. این نکتهٔ مهم و اساسی در روایت شریفی از امام علی مشهود است: جرأه الولد علی والده فی صغره تدعوا الی العقوق فی کبره. (وقتی فرزند در کودکی جرئت [جسارت کردن به پدر خود را] پیدا کند، در بزرگ سالی [و به تدریج] باعث عاق پدرش

تصویر

خواهد شد.)(۱) بنابراین رابطهٔ والد و فرزند از همان ابتدا باید طبق برنامه ریزی صحیح تربیتی و در فضایی عاطفی و دوستانه و درعین حال آزادانه و بااحترام، به گونه ای شکل گیرد که هم فرزند احترام پدر خود را حفظ کند و هم پدر بتواند با روشی صحیح از بروز لغزش ها و انحرافات فرزند خود جلوگیری کند و او را به سوی رشد و کمال سوق دهد و از هرگونه سخت گیری پرهیز کند.

چگونگی تعامل والدین با فرزندان در سه دورهٔ تربیت

پیامبر اکرم دوران تربیت را به سه دوره تقسیم کرده اند: الولد سید سبع سنین و عبد سبع سنین و وزیر سبع سنین. (دوران هفت سال اولِ کودک، دوران سیادت و آقایی اوست. دوران

۱- . ابن شعبه حرانی، همان، ص۳۶۸.

هفت سالِ دوم او دوران اطاعت است و هفت سالِ سوم او دوران وزارت است.)[(۱)] اینکه در این روایت هفت سال اول را «دوران سیادت» نامیده اند، بدین معنا نیست که کودک باید به طور مطلق آزاد باشد و هرکاری که خواست انجام دهد و در برابر او هیچ محدودیتی ایجاد نشود و والدین وظیفه ای در برابر اَعمال و رفتار او نداشته باشند؛ بلکه به این معناست که در این دوران، کودک وظیفه و تکلیف مسئولیت آوری ندارد و اگر از او درخواست کردید که کاری را انجام دهد، نباید از او مؤاخذه و سؤال کرد.

به همین سبب، اسلام آموزش های رسمی را در هفت سال دوم برای او طرح کرده است و در مرحلهٔ اطاعت، از او می خواهد به برخی دستورها توجه کند. در غیراین صورت، والدین باید از او بازخواست کنند. اگر دوران هفت سال دوم را «دوران اطاعت» نامیده اند، بدین معنا

۱- . همان.

نیست که والـدین می توانند با دیکتاتوری مطلق، همه چیز را بر او تحمیل کنند یا فرزند مجبور است آنچه والدین می گویند با اجبار و اکراه به اجرا درآورَد و دستورهای آن هـا را جامـۀ عمل بپوشانـد و در فضایی سـخت و خشن و به دور از هرگونه عاطفه و صـمیمیت، فرامین آن ها را اطـاعت کنـد؛ بلکه چـون در این دوران کودک وارد مرحلـۀ برهـان پـذیری می شود، اسـتدلال هـای منطقی والـدین و مربیـانِ خود را درک و آزادی اَعمال و رفتارش حدومرز پیدا کرده و با قوانین و مقررات و اصول اخلاقی و رفتاری آشنا شده است.

درواقع، فرزنـدان در دوران اطـاعت به تدریـج به پـذیرش قانون و رعایت مقررات آگاه می شونـد و اسـتقلال طلبی آن ها در دوران اول، جای خود را به اجتماع طلبی در دوران دوم می دهد.(۱) گذر از مرحلۀ اول به مرحلۀ دوم تحت تأثیر رفتار والدین و در فضای عاطفی مثبت خانواده

۱- . علی قائمی، همان، ص۱۷۵.

ایجاد می شود: کودک می توانـد قانون پـذیری و اجتماعی شـدن را یاد بگیرد و با اسـتدلال های منطقی و قانع کننده ای که والدین به او ارائه می کننـد، زمینـهٔ بروز افراط و تفریـط ها را در آینـده از بین ببرد؛ زیرا بررسـی ها نشان می دهـد کودکانی که در هفت سال دوم عمر خود، از آزادی های زیاد و بی حساب برخوردار بوده انـد، در آینـده دچار تنـدروی و افراط کاری های بسـیار شـده انـد و در دریای مفاسـد و انحطاط اخلاقی سقوط کرده اند.(۱) به همین جهت است که اسلام این مرحله را دوران اطاعت و عبد بودن فرزند در برابر والدین معرفی کرده است و اگر محـدودیت هـایی برای او ایجـاد می شود، اولاًـ موجب پاکی و تهـذیب نفس اوست و از خطرات احتمالی آینـده جلوگیری می کنـد؛ ثانیاً وقتی که به همراه استدلال و منطق صحیحی باشد، برای فرزند کاملاً پذیرفتنی است و احساس سلب آزادی نخواهد کرد.

۱- . همان، ص ۸۰

دوران هفت سال سوم که «دوران وزارت» نام گرفته است، بایـد براساس تفاهم هرچه بیشتر بین والدین و فرزندان شـکل گیرد و انس و صـفا و صمیمیت و خیرخواهی بر روابط بین آن ها حکومت کنـد؛ زیرا اوضاع این دوره به گونه ای نیست که بتوان بر او سـخت گیری کرد یا به گونه ای رفتـار کرد که فرزنـد احساس محـدودیت و اسـتبداد و دیکتاتوری کنـد که درآن صورت، به طغیان و ایسـتادگی در برابر والـدین یا فرار و گریز از خانواده منجر خواهد شد. بلکه باید بیشتر از گذشـته با او هم سخن و هم شور و هم راز شد و او را همچون وزیر و معاون و همکار، به رسـمیت شناخت و به او بها و ارزش مناسب داد. با این روش می توان از او مراقبت کرده و بر اَعمال و رفتارش نظارت کرد. درنهایت، هم باید به طور معقول و صحیح او را کنترل کرد تا به غرور جوانی او لطمه وارد نشود و هم نباید او را کاملاً آزاد و رها گذاشت.

نتیجه گیری

مسئولیت والدین در تربیت فرزند و انتخاب شیوهٔ تربیتی مناسب بسیار سرنوشت ساز است؛ تاجایی که روش ها و الگوهای تربیتی آن ها به طور مستقیم با ویژگی هایی که مایل انـد در فرزندشان وجود داشته باشد، رابطه دارد؛ بنابراین چگونگی روابط میان اعضای خانواده و طرز ارتباط والدین با فرزندان، در شکل گیری شخصیت آن ها اهمیت بسیار دارد.

اکثر صاحب نظران روان شناسی معتقدند که بهترین جو عاطفی بین اعضای خانواده، فضایی است که فرزندان در آن، نه دچار محدودیت مطلق از طرف پدر و مادر شوند و نه از آزادی بیش ازحد برخوردار باشند؛ بلکه شایسته است تمام اعضای خانواده با انضباطی هدایت شده و آزادی مشروط، در رشد و تعالی یکدیگر و ایجاد آرامش و آسایش در خانواده مؤثر واقع شوند؛ زیرا وظیفهٔ مهم خانواده، تأمین آرامش و امنیت اعضای آن و تعلیم و تربیت فرزندان است.

ص:۵۸

برای مطالعهٔ بیشتر

۱. بهشتی، احمد، اسلام و حقوق کودک، قم: سازمان تبلیغات اسلامی حوزهٔ علمیه.

۲. تنه کار، محسن، چگونگی تربیت فرزندان دلخواه، تهران: نجابت.

۳. مظاهری، حسین، تربیت فرزند ازنظر اسلام، تهران: بین الملل.

۴. اشتاینبرگ، لارنس، ده اصل ثابت فرزندپروری، تهران: رشد.

ص:۵۹

تصویر

نسخهٔ دیجیتالی رهنما
مرکز پخش: مشهد مقدس، نبش ورودی باب الجواد (ع)
فروشگاه عرضهٔ محصولات رضوی
تلفن: ۲۲۸۵۲۰۴-۰۵۱۱

ص: ۶۰

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹